

De nieuwe Draaisma heet *Als mijn geheugen me niet bedriegt*. In het boek schrijft **Douwe Draaisma** over de betrouwbaarheid van herinneringen. Die veranderen namelijk, door inzichten verderop in je leven. Maar als je herinneringen veranderen, verandert dan ook je verleden?

Bedrogen geheugen

In een scène in *Small World*, een roman uit 1984 van David Lodge, staan op een wetenschappelijk congres enkele mensen bij elkaar: de hoogleraar, de coryfee, de jonge ambitieuze medewerker en de mooie, slimme studente. En dan vraagt de hoogleraar aan de jonge ambitieuze man: 'Waar werk jij aan?' Waarop de jongeman, half in paniek, half om interessant te doen, zegt: 'Ik werk aan de invloed van T.S. Eliot op Shakespeare.' De anderen kijken hem aan: 'Je bedoelt natuurlijk...' 'Nee, nee,' zegt hij, 'De invloed van Eliot op Shakespeare.' Net op tijd schiet hem het argument te binnen: 'Want Shakespeare kunnen we nu eigenlijk alleen nog lezen door de bril van de poëzie van Eliot.' Zo redt hij zich eruit. Later, als hij alleen is met de studente, zegt zij: 'Tegen mij had je toch gezegd dat je werkte aan de invloed van Shakespeare op Eliot?' 'Ja, ja,' zegt hij, 'dat is ook wel zo, maar dit leek me interessanter.'

Geen experimenten

Draaisma heeft zichtbaar plezier als hij, rechtop in een comfortabele stoel in Grand Café Prinsenhof, hartje Groningen, de scène beschrijft. Die scène geeft een fraai voorbeeld van waar zijn nieuwste boek over gaat: dat het mogelijk is dat een schijnbaar vastliggend gegeven (hier het werk van Shakespeare), door latere inzichten (bijvoorbeeld verworven door het lezen van de gedichten van T.S. Eliot) alsnog verandert. In zijn als altijd vaardig geschreven teksten haalt de Groningse hoogleraar en schrijver graag literaire bronnen aan. En net als in de literatuur wemelt het in zijn teksten van de smeulende anekdotes, personages en metaforen.

Wat verder opvalt, is dat naast de namen van Shakespeare, Eliot, Proust, Joseph Conrad, Cees Nooteboom en Marten Toonder, vaak de namen opduiken van beroemde psychologen uit de beginperiode van het vak. 'Het meest glorieuze beeld van de psychologie ligt toch in het verleden,' zegt Draaisma, 'bij reuzen als William James, Freud en Skinner. Auteurs die breed waren, intellectueel waren, fantasistisch schreven. Het zal moeilijk zijn daar de hedendaagse equivalenten van te vinden. Zij

bedreven wetenschap, maar wat ze schreven, zou nu tot de literaire non-fictie worden gerekend.'

Met zijn literaire, introspectieve benadering is Draaisma in de huidige psychologie een wat vreemde eend in de bijt. 'De psychologie is een vak van specialisten geworden. Men publiceert op heel andere wijze, in heel andere media. Dat er eveneens iets te leren valt van literatuur of de filosofie, zit er niet meer zo in. Zeker niet in dat deel van de psychologie dat echt een laboratoriumvak is geworden.'

Het meeste onderzoek begint aan de kant van wat heel precies te toetsen is, iets kleins, iets atomairs. Terwijl mijn insteek vanaf *Waarom het leven sneller gaat als je ouder wordt* eerder is geweest: wat is een

interessante vraag, wat leeft bij mij, of bij andere mensen? En: laten we eens kijken wat daar voor wetenschap mee te verbinden is. In dat opzicht begin ik net aan de andere kant. De vraag waarom het leven sneller gaat als je ouder wordt, is typisch zo'n vraag waarmee je geen experimenten kunt doen. Daardoor ben je overgeleverd aan wat mensen erover vertellen, aan verschijnselen, zoals andere tijdsillusies, die erop lijken. Al is het vaak verrassend hoeveel bruikbaar onderzoek er toch nog voor is.'

Veranderende herinnering

In *Als mijn geheugen me niet bedriegt* gaat Draaisma op zoek naar een antwoord op de vraag die bij hem opkwam toen hij rond zijn dertigste voor het eerst over een van zijn vroegste herinneringen vertelde. In de betreffende herinnering zegt zijn juf op de kleuterschool, met haar arm om hem heengeslagen, tegen zijn moeder dat ze hem nog een jaartje bij zich wil houden. 'Toen pas, terwijl ik het vertelde,' schrijft Draaisma, 'bedacht ik met een schok: maar dat kán toch helemaal niet, dat een juf een kind zomaar een jaar langer bij zich kan houden? Midden in de zin daagde het mij dat het extra jaar te maken moest hebben met schoolrijpheid. Ik was blijkbaar niet toe aan de lagere school.' Vervolgens drong, 'van het ene moment op het andere', tot hem door dat er iets in de herinnering

FOTO SAKÉ ELZINGA

Douwe Draaisma (1953), alumnus psychologie 1983 en filosofie 1987, is hoogleraar geschiedenis van de psychologie aan de RUG. Hij schreef succesvolle boeken als *De metaforenmachine – Een geschiedenis van het geheugen* (1995), het in vijftientig talen vertaalde en meermaals bekroonde *Waarom het leven sneller gaat als je ouder wordt – Over het autobiografische geheugen* (2001), *Ontregelde geesten – Ziektegeschiedenissen* (2006), *De heimweefabriek – Over geheugen, tijd & ouderdom* (2008), *Vergeetboek* (2010) en *De dromenwever* (2013).

veranderde, 'als een kussen dat een stomp krijgt om het een passende vorm te geven. Er is nu iets van gène bijgemengd, het opgelaten gevoel dat je pas zo laat door had dat de juf helemaal niet de reden was waarom je drie jaar op de kleuterschool had gezeten.' Draaisma vraagt zich af wat het herzien van herinneringen te betekenen heeft voor de betrouwbaarheid van herinneringen 'en vooral: of het wel om die betrouwbaarheid gáát.'

De Unabomber

Het langste hoofdstuk van zijn boek gaat over de Unabomber. Dat is de bijnaam van de van Poolse ouders stammende Amerikaan Ted Kaczynski, een maatschappijkritische wiskundige die zich uit

'De term "waarheid" is een hopeloos begrip in de wetenschap'

de maatschappij had teruggetrokken en, pas na een zeventien jaar durende zoektocht, in 1996 werd gearresteerd en geïdentificeerd als de degene die een reeks deels dodelijke aanslagen had gepleegd. 'De literatuur over deze man is fascinerend,' zegt Draaisma. 'Vooral door wat er gebeurt als zijn moeder Wanda, die dan 79 is, te horen krijgt dat haar zoon die doden op zijn geweten heeft. Ze wil het eerst niet geloven. Maar dan komt bij haar een proces op gang. Ze moet een voor een haar herinneringen – aan hoe hij is opgevoed, hoe ze met hem is omgegaan, hoe zij en haar man altijd op hem hebben gereageerd – uit haar geheugen verwijderen en opnieuw overdenken. En dat leidt

ertoe dat haar idee over de jeugd die ze hem gegeven heeft, gerevisieerd wordt als gevolg van wat er van die man geworden is.'

Draaisma voert vele andere mensen op die, vanuit het nieuwe inzicht dat hij de Unabomber was, terugblikkend in de tijd hun herinneringen aan Kaczynski proberen te reconstrueren, om erachter te komen wie hij werkelijk was. Maar al die pogingen leiden tot de onontkoombare conclusie dat het ware verhaal over de Unabomber niet bestaat. Het is een conclusie met postmoderne trekken, die een volgende vraag oproept: kun je de waarheid wel kennen? 'De term "waarheid" is een hopeloos begrip in de wetenschap,' zegt Draaisma. 'Juist in de wetenschap heb je halve waarheden. Mensen kunnen veranderen, omstandigheden kunnen veranderen, de maatschappij kan veranderen. Anders dan in bijvoorbeeld de astrofysica en de zuivere wiskunde kunnen dingen in ons vak tijdelijk waar zijn.' Is dat – om met David Lodge te spreken – eigenlijk niet veel interessanter?

Als mijn geheugen mij niet bedriegt

Douwe Draaisma

€ 19,95

www.historischeuitgeverij.nl